

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kaçakçılıkla Mücadele Dairesi Başkanı **Zeynep Boz***

Türkiye'nin Kültürel Varlıkları Geri Kazanma Mücadelesi

*Zeynep Boz, eğitimini arkeoloji alanında tamamlamış olup, 2020 yılından bu yana Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Kaçakçılıkla Mücadele Dairesi Başkanlığı görevini yürütmektedir. Bakanlıktaki kariyerine 2007 yılında aynı birimde başlamış; 2014–2017 yılları arasında ise 1970 UNESCO Sözleşmesi Sekretaryası'nda görev yapmıştır. Uzmanlık alanları arasında kültür varlıklarının iadesi, ayrıca kaçakçılıkla mücadele alanında farkındalık artırma ve kapasite geliştirme çalışmaları yer almaktadır. Avrupadaki kolluk kuvvetleri ve yargı mensupları başta olmak üzere ilgili paydaşlara yönelik olarak hazırlanan UNESCO "Kültür Varlıklarının Yasadışı Ticaretiyle Mücadele Araç Seti"nin de yazarıdır.

“Yasadışı olarak yurtdışına çıkarılmış bulunan kültür varlıklarının iadesi için Bakanlığımızca başvuru öncelikli yöntem muhatap ülke ve kurumla müzakereleri sürdürmek ve zaman içinde elde edilen ek kanıtları da dikkatlerine sunarak yapıcı bir ilişki tesis etmektir. Şunu öncelikle belirtmemiz gerekir ki, pazar ülkeler olarak adlandırılan Avrupa, Kuzey Amerika, Uzakdoğu ve Körfez ülkelerinde, kültür varlığı ya da kültürel miras olarak nitelendirilen varlıkları bulundurmamak, satın almak ve satmak serbesttir ve koleksiyonların, adli bir soruşturma mevcut değilse sıkı bir şekilde denetlenmesi söz konusu değildir. Bununla birlikte, UNIDROIT gibi bazı uluslararası sözleşmeler ve UNESCO Sanat Piyasası Etik Kuralları gibi ilkelerle ortaya çıkan fiili durumun, alım-satım yapan tarafları, itibarları ve gelecekte maruz kalabilecekleri hukuki durumlar bakımından daha dikkatli bir köken araştırması yapmalarına teşvik edebileceği değerlendirilmektedir.”

**Head of the Department for Combating Illicit Trafficking of Cultural Property,
Ministry of Culture and Tourism, Türkiye
Zeynep Boz**

Türkiye’s Struggle for the Restitution of Cultural Property

“The primary method employed by our Ministry to secure the return of cultural assets illegally removed from the country is to negotiate with the relevant foreign country and institutions and establish constructive relationships by presenting additional evidence obtained over time. Firstly, it is important to note that in so-called ‘market countries’ such as those in Europe, North America, East Asia, and the Gulf states, possessing, purchasing, and selling items classified as cultural property or cultural heritage is permitted, and collections are not subject to strict oversight unless a criminal investigation is underway. However, the current situation arising from international treaties, such as UNIDROIT, and principles, such as the UNESCO Code of Ethics for the Art Market, may encourage those involved in buying and selling to conduct more thorough provenance investigations to protect their reputations and avoid potential legal liabilities.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kaçakçılıkla Mücadele Dairesi Başkanı Zeynep Boz, BRIQ Yayın Kurulu Üyesi Dr. Hande Günözü'nün sorularını yanıtladı.

Kültür varlıklarının kaçakçılığı ve yasadışı ticaretinin engellenmesi ile ilgili Kaçakçılıkla Mücadele Dairesi Başkanlığı tarafından ne gibi çalışmalar yapılmaktadır?

Zeynep Boz: Kültür varlığı kaçakçılığıyla mücadele kapsamında Bakanlığımızca birçok farklı iş, işlem ve faaliyet gerçekleştirilmektedir. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü bünyesinde bulunan Kaçakçılıkla Mücadele Daire Başkanlığı yurtiçi, yurtdışı ve eğitim-farkındalık konuları için tahsis edilen üç Şube Müdürlüğünden oluşmaktadır.

Öncelikle ülkemizde bulunan arkeolojik sit alanlarının kaçak kazılar ve izinsiz kültür varlığı arama gibi suç teşkil eden eylemlere karşı korunması için uluslararası standartlara uygun güvenlik önlemleri alınmakta ve Bakanlığımıza bağlı Müze Müdürlükleri 7 gün 24 saat esasına göre çalışmalarını sürdürmektedir. Bu mesailerini sorumluluk alanlarına göre Polis veya Jandarma teşkilatı ile işbirliği ve iletişim halinde yerine getirmektedirler. Kültür varlığı kaçakçılığı kapsamına giren bir suç işlendiğinde ise Cumhuriyet Başsavcılıkları ve kolluk kuvvetleri tarafından ihtiyaç duyulan raporlama hizmetleri ve ele geçirilen eserlerin muhafazası da yine Bakanlığımıza bağlı Müze Müdürlükleri tarafından sağlanmaktadır. Özetle, yurtiçinde kaçak kazı ve kaçakçılığın önlenmesi ve suç işlendiğinde konunun adli makamlar nezdinde takibi Kaçakçılıkla Mücadele Daire Başkanlığı gözetim, kontrol ve yönlendirmesi dahilinde İl teşkilatımız aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.

Kültür varlığı kaçakçılığının önlenmesinin bir toplumsal bilinç ile mümkün olduğu gerçeğinden hareketle, kültür varlıklarının korunması ve kaçakçılık girişimlerinin daha baştan önlenmesini sağlamak

için eğitim ve farkındalık çalışmalarına da ağırlık verilmektedir. Bu çalışmalar kapsamında adli merciler, kolluk mensupları ve kültürel miras profesyonelleri de dahil olmak üzere geniş bir hedef kitleye yönelik eğitimler ve her yaştan vatandaşımızın ihtiyaçlarına yönelik projeler tasarlanmaktadır. Ayrıca, bu faaliyetlerde kullanılacak ya da isteğe bağlı olarak erişilebilecek basılı ve çevrimiçi materyaller de üretilmektedir.

Bakanlık olarak, yasadışı olarak yurtdışına kaçırılmış kültür varlıklarının iadelerinin de önleyici bir işlevinin olduğunu, Türkiye kökenli eserlere karşı pazar ülkelerdeki alıcıların daha tereddütlü olmalarına yol açtığı da düşünülmektedir.

Ulusal ve Uluslararası Alanda Sıkı Takip

Son beş yıl içerisinde yurt dışından ülkemize iadesi sağlanan Kültür Varlıklarının uluslararası iade süreçleri ile ilgili yürütülen çalışmalar nelerdir?

Zeynep Boz: 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamına giren korunması gerekli kültür varlıklarının uluslararası piyasalarda ve koleksiyonlarda takibinin mümkün olduğunca eksiksiz yapılmasına gayret edilmektedir. Müzayede evlerinin ve galerilerin satışları ile dünya koleksiyonlarının envanterleri açık kaynaklardan Bakanlığımız uzmanlarınca düzenli olarak taranmaktadır. Türkiye kökenli ve yasadışı olarak yurtdışına çıkarıldığı kanaati oluşan eserlerle ilgili literatür ve arşiv araştırması yapılmakta, akademisyenler ve Müze uzmanlarından rapor istenmektedir. Bu çalışmalar sonucunda elde edilen veri, bilgi ve kanıtlar Dışişleri Bakanlığımız aracılığıyla ilgili ülke makamlarına sunulmaktadır.

nusu varlığın iade edilmesi talep edilmektedir. Bu süreçlerin doğru ve eksiksiz bir şekilde yönetilmesi için de Bakanlığımız uzmanlarınca Türk mevzuatı yanında, uluslararası hukuk, muhatap ülke hukuk sistemi ve uygulamaları da değerlendirilmektedir.

Bakanlığımızın girişimleri sonucunda 2002-2025 yılları arasında toplam 13.448 adet eserin ülkemize iadesi sağlanmıştır.

Zorlu Uluslararası Hukuk Mücadelesi

Kültür varlıklarının iade sürecinde; hukuki zeminde karşılaştığımız zorluklar nelerdir?

Zeynep Boz: Yasadışı olarak yurtdışına çıkarılmış bulunan kültür varlıklarının iadesi için Bakanlığımızca başvuru öncelikli yöntem mu-

hatap ülke ve kurumla müzakereleri sürdürmek ve zaman içinde elde edilen ek kanıtları da dikkatlerine sunarak yapıcı bir ilişki tesis etmektir. Şunu öncelikle belirtmemiz gerekir ki, pazar ülkeler olarak adlandırılan Avrupa, Kuzey Amerika, Uzakdoğu ve Körfez ülkelerinde, kültür varlığı ya da kültürel miras olarak nitelendirilen varlıkları bulundurmamak, satın almak ve satmak serbesttir ve koleksiyonların, adli bir soruşturma mevcut değilse sıkı bir şekilde denetlenmesi söz konusu değildir. Bununla birlikte, UNIDROIT gibi bazı uluslararası sözleşmeler ve UNESCO Sanat Piyasası Etik Kuralları gibi ilkelerle ortaya çıkan fiili durumun, alım-satım yapan tarafları, itibarları ve gelecekte maruz kalabilecekleri hukuki durumlar bakımından daha dikkatli bir köken araştırması yapmalarına teşvik edebileceği değerlendirilmektedir.

İtalya'dan İadesi Sağlanan Roma Dönemi Zeugma Kökenli Stel. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın titiz takibi sonucu stel, 28 Nisan 2023 tarihinde Türkiye'nin Roma Büyükelçiliği'nde düzenlenen bir törenle teslim alınmıştır. Türkiye'ye getirilen eser Gaziantep Zeugma Mozaik Müzesi'nde bulunmaktadır (KVMGM, 2023).

Yasadışı olarak ülke dışına çıkarılmış bir kültür varlığının, onu elinde bulunduran kişi ya da kurumun kararı dışında iade edilmesi hukuki bir mücadeleyi gerektirmektedir. Bu da özellikle bahse konu pazar ülkelerde oldukça karmaşık ve zor bir süreç anlamına gelir. Bu alanda en önemli uluslararası belge, UNESCO 1970 Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi için Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşmedir. Bu sözleşme, Pazar ülkeler de dahil dünyanın büyük çoğunluğu tarafından kabul edilen ve standart koyan bir metindir. Ne var ki, bu sözleşmenin geriye dönük olarak uygulanması bir zorunluluk olmadığı gibi ülkelerin hukuk sisteminde kendiliğinden uygulanabilir bir niteliği de mevcut değildir. İade konusunda belirleyici olan iki önemli konu kültür varlığı üzerinde sahiplik iddiasında bulunan ülkenin ilgili kanun hükümleri ile bu eserin bulunduğu ülkenin yürürlükte bulunan ve özel ve tüzel kişilerin haklarını düzenleyen kurallardır. Bu hakların ve uluslararası sorumlulukların birlikte düşünülmesi gereken hukuki durumların her zaman iade ile sonuçlanmadığı da açıktır. Öte yandan pazar ülkeler de köken ülkelerin artan talepleri ve kendi kamuoylarının bilinçlenmesi ile giderek daha dikkatli ve uyumlu olmak durumunda kalmaktadır.

14 Ülkeyle Kaçakçılıkla Mücadele Anlaşması

Bu kapsamda hangi uluslararası işbirlikleri yapılmaktadır?

Zeynep Boz: Kültür varlığı kaçakçılığı sınır aşan bir suç olduğundan uluslararası işbirliği büyük bir öneme sahiptir. UNESCO başta olmak üzere çok taraflı mekanizmalar tüm taraf ülkeleri kültürel miras, mülkiyet

ve kaçakçılığın önlenmesi gibi konularda bir araya getirmekte ve standart uygulamaların oluşturulmasına zemin hazırlamaktır. Bu yüzden UNESCO'nun bu alandaki rolünü yaşamsal olarak değerlendirebiliriz. Çok taraflılık dışında bizim için önem arz eden ikinci mekanizma ikili ilişkilerdir. Bu sayede pazar ülkeler, transit ülkeler ve hatta köken ülkelerle oldukça verimli işbirlikleri ve iletişim kanalları kurulabilmektedir. Bugüne kadar kültür varlığı kaçakçılığıyla mücadele alanında 14 ülkeyle anlaşma veya mutabakat zaptı imzalanmıştır. Bu ülkeler Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Sırbistan, Macaristan, İsviçre, İtalya, İran, Türkmenistan, Özbekistan, Çin, Ekvator, Peru ve Amerika Birleşik Devletleridir.

Kültür Varlığı Kaçakçılığı ve Terör İlişkisi

Kültür varlıklarının yasadışı ticareti ile terörizm ilişkisi ne boyuttadır?

Zeynep Boz: Kültür varlığı kaçakçılığının terörizmle ilişkisi bu alanda çalışan araştırmacılar tarafından sıklıkla ele alınmış ve gerçekleştirilmiş bir husustur. Bu konu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarıyla da tespit edilerek, özellikle Irak ve Suriye kökenli eserlerin her türlü satışı yasaklanmış ve ilgili ülkelere bu yönde önlemler alma zorunluluğu getirmiştir. Bu sayede piyasanın terör kaynaklı olabilecek eserlere olan talebinin bastırılması da mümkün olabilmiştir. Kültür varlığı kaçakçılığı ve terör ilişkisi, her zaman bir Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararı ile tescillenemese de birçok bölge için duyarlılıkla yaklaşılması gereken ve kültürel mirasın korunması için yaşamsal bir konu olarak gündemde tutulmalıdır.

Kapsamlı Kurumlar Arası Yaklaşım

Kültür varlıkları yağmacılığı ile mücadelede ülkemizde alınan önlemler ve gelecekte yürütülmesi planlanan çalışmalarınız nelerdir?

Zeynep Boz: Kültürel mirasın korunması gelenekleri olan ama aynı zamanda yeniliklerden de doğrudan etkilenen bir çalışma alanıdır. Ülkemizin bu alandaki tecrübesi ve birikimi birkaç yüzyıla yayılan ve hem akademik düzeyde hem de bürokrasi uygulamalarıyla geliştirilmiş bir sistem oluşturmuştur. Kendi deneyimlerimiz ve uluslararası ilişkiler aracılığıyla ilerleyen kültür varlığı kaçakçılığıyla mücadele alanında dijital envanter, gelişmiş görüntüleme ve kontrol sistemleri, eser tespit etme, tanımlama ve karşılaştırma konularında yapay zekâ uygulamalarının öneminin artacağı değerlendirilmektedir. Bakanlığımızın dijital envanter sistemi MUES bütün koleksiyonumuzu veritabanına işlemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca bu sistem üzerinde farklı modüller aracılığıyla çapraz uygulamalar da tasarlanmaktadır. Bunlardan bir tanesi de Kaçakçılıkla Mücadele modülüdür. Bu modül sayesinde Kaçakçılıkla Mücadele Daire Başkanlığı tarafından takibi yapılan konuların ve kültür varlıklarının kayıt altına alınması ve farklı ihtiyaçlara göre veri elde edilmesi mümkün olacaktır.

Kaçakçılıkla Mücadele Daire Başkanlığı, bahse konu teknolojik, yasal ve bilimsel gelişmelerden yararlanarak kendi misyon ve deneyiminin de katkısıyla yurtiçinde ve yurtdışında gerçekleştirilen mücadeleye yönelik merkezi işlevini güçlendirecektir. Yurtiçinde olayların ve hukuki süreçlerin takibinin hızlandırılması, elde edilen bilgilerin uzmanlarca işlenerek olabildiğince geniş açıdan bakan fakat aynı zamanda detaylı anlatılara dönüştürülmesi hedeflenmektedir. Bu sayede ülke içinde kolluk kuvvetleri ve adli mercilerle koordinasyon halinde yürütülen çalışmaların derinliği ve kalitesinin artırılmasına katkı sunulacaktır. Uzmanlığa ve kapasite geliştirmeye yaptığımız bu yatırım hem bir suçla mü-

cadele hem de koruma uygulaması olarak değerlendirilebilecek bu alanda ülkemizin küresel ölçekteki lider konumunu daha da pekiştirecektir.

Kültür varlığı kaçakçılığıyla mücadele alanında uluslararası kuruluşlardaki aktif temsilimizi devam ettirmek ve ikili ilişkilerimizi de daha işlevsel bir konuma getirmek niyetindeyiz. Yasadışı olarak ülkemizden çıkarılmış kültür varlıklarının takibine yeni teknolojiler sayesinde ağırlık vermeye devam edeceğiz. Söz konusu çalışmalarda kullanılan verilerin, yasal arka planın ve kanıt oluşturma süreçlerinin karmaşıklığı düşünüldüğünde bahse konu gelişmelerin daha bütüncül bir bakış açısı oluşturma yönünde katkısı olacağını ümit ediyoruz.

Yakın ve uzak gelecekte iletişimin öneminin daha da artacağını ve hemen her alanda kaliteyi belirleyen bir unsur olacağını düşünmekteyiz. Bu yüzden kültür varlıklarının korunmasında doğrudan ve dolaylı görev alan tüm kamu görevlilerine ve ilgili diğer uzmanlara yönelik eğitim programlarını hem genel hem de yeni ihtiyaçlara göre spesifik alanlarda planlayacağız. Bu niş eğitimlerin belirli becerilerin geliştirilmesinde ve gelişmelerin takip edilmesinde çok önem arz edeceğini düşünüyoruz. Okullarda, Müzelerde ve daha başka mekân ve dijital medyada çocuk ve gençlere yönelik içerik üretimine ve öğretmenler, müze pedagogları gibi üçüncü tarafların proje hazırlayabilecekleri materyallerin sunulmasına çok daha farklı içeriklerle devam edeceğiz.

Teknolojinin diğer alanlarda olduğu gibi kültürel mirasın korunmasına yönelik çalışmalarda da yoğun olarak kullanılacak olması aynı zamanda bilgi yönetimi ve uzmanlaşmanın da önemini daha fazla vurgulamaktadır. Teknolojinin beklenen faydaları sağlaması için kültürel miras alanında yüzyıllardır geliştirdiğimiz geleneksel çalışma yöntemlerini ve bakış açısını da korumamız gerekiyor. Bunun için üniversiteler, Bakanlıklar ve diğer ilgili çevreler arasında iletişimin maksimize edilmesi önem taşıyor. Biz de Kültür ve Turizm Bakanlığı olarak geçmiş ve geleceği birbirine bağlama misyonumuzu bu kapsamda da düşünme eğilimindeyiz. 🌸